

DIGITALNA VKLJUČENOST – DEJAVNIK (POTI IZ) REVŠČINE

BOŠTJAN KORITNIK,^{1,2} ROK JEMEC³

¹ Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta, Ljubljana, Slovenija
bostjan.koritnik@revija-pravnik.si

² Zveza društev pravnikov Slovenije, Ljubljana, Slovenija
bostjan.koritnik@revija-pravnik.si

³ Vzajemna Zdravstvena zavarovalnica, d.v.z., Ljubljana, Slovenija
rok.jemec@gmail.com

Sinopsis V prispevku so predstavljeni statistični podatki o dostopu do širokopasovnih elektronskih komunikacijskih storitev na območju Republike Slovenije in predvidene aktivnosti za pokritje tako imenovanih belih lis. Poleg ustreznega dostopa do IT infrastrukture avtorja kot nujen pogoj za spodbujanje digitalne vključenosti poudarita pomen možnosti uporabe osebne IT opreme in pomen znanja – digitalnih kompetenc, digitalno (ne)vključenost pa vidita tudi kot dejavnik revščine (revščina v najširšem pomenu, kamor štejemo tudi manko socialnih veščin in medosebnih povezav). Predstavljene so pogloblitve rešitve nedavno uveljavljenega Zakona o spodbujanju digitalne vključenosti, do katerih se avtorja kritično opredelita, posebej do digitalnih bonov. Nadalje avtorja naslovita ustavnopravne razsežnosti digitalne vključenosti. Ustava Republike Slovenije te (ali vsebinsko podobnega pojma) ne naslavlja neposredno. Tudi Ustavno sodišče se s tem vprašanjem še ni ukvarjalo. Digitalna vključenost pa je po prepričanju avtorjev podpomenka socialne vključenosti, saj pomeni zgolj preslikavo stvarne resničnosti v digitalno razsežnost: če posameznik zaradi neustrezne infrastrukture ali pomanjkanja digitalnih kompetenc ni digitalno vključen, to lahko rezultira v socialni izključenosti v klasičnem pomenu besede.

Ključne besede:

širokopasovne elektronske komunikacijske storitve, digitalne kompetence, digitalna vključenost, Zakon o spodbujanju digitalne vključenosti, ustavne razsežnosti digitalne vključenosti

DIGITAL INCLUSION – A FACTOR (IN THE PATH OUT) OF POVERTY

BOŠTJAN KORITNIK,^{1,2} ROK JEMEC³

¹ University of Ljubljana Faculty of Law, Ljubljana, Slovenia
bostjan.koritnik@revija-pravnik.si

² Association of Slovenian Jurists' Societies, Ljubljana, Slovenia
bostjan.koritnik@revija-pravnik.si

³ Vzajemna Health Insurance Company, Ljubljana, Slovenia
rok.jemec@gmail.com

Abstract The article presents statistical data on access to broadband electronic communications services and envisaged activities to cover the so-called white spots. In addition to adequate access to IT infrastructure, the authors emphasize the possession of personal IT equipment and knowledge - digital competencies as a necessary condition for promoting digital inclusion, while they perceive digital (non)inclusion inter alia as a factor of poverty (poverty in the broadest sense, which also includes a lack of social skills and interpersonal connections). The main solutions of the recently enacted Promotion of Digital Inclusion Act are presented, which the authors are critical of, especially digital vouchers. The article also deals with the issue of the constitutional dimension of digital (non)inclusion. The Constitution of the Republic of Slovenia does not address digital inclusion (or a concept similar to that) directly. The Constitutional Court has not yet dealt with this issue. Digital inclusion is, according to the authors, a sub-meaning of social inclusion, as it merely represents a mapping of real-world reality into the digital dimension: if an individual is not digitally integrated because of inadequate infrastructure or lack of digital competence, this can result in social exclusion in the classical sense of the phrase.

Keywords:
broadband
electronic
communications
services,
digital
competencies,
digital inclusion,
Promotion of
Digital Inclusion
Act.,
constitutional
dimension of
digital inclusion

1 Uvod

Epidemija covid-19 je v mnogočem spremenila podobo sveta. Res nam je prinesla novo realnost, delo od doma, tehnološki napredek in izjemen napredek v razširjeni uporabi različnih digitalnih orodij (s tem pa tudi več digitalne pismenosti med ljudmi¹), a hkrati se je prvič v 20 letih zgodilo, da se je globalni indeks ekstremne revščine dvignil, in sicer je bilo od 119 do 124 milijonov ljudi na svetu v letu 2020 potisnjenih nazaj v ekstremno revščino (United Nations, 2019, str. 2). V skladu s tem podatkom bi lahko rekli, da digitalno opismenjevanje, digitalna vključenost, ni povezana s stopnjo revščine. Vendar pa že desetletje v strokovni javnosti velja prepričanje, da gre za dva povezana podatka, da sta digitalno (ne)vključevanje oziroma digitalna (ne)vključenost dejavnika, ki vplivata na razširjenost v splošnem in verjetnost revščine na ravni posameznika (Figueiredo, Prado in Kramer, 2012). V to tezo tudi zaradi dosedanjih izvajanj in med raziskovanjem zbranih podatkov nisva imela razloga dvomiti, bova pa v tem prispevku poskusila prikazati dejavnike digitalne vključenosti v Sloveniji. Kot ključne stebre digitalne vključenosti razumeva:

1. digitalno infrastrukturo v širšem smislu – dostop do interneta;
2. digitalno infrastrukturo v ožjem smislu – osebna informacijsko-tehnološka (v nadaljevanju: IT) oprema, npr. osebni računalnik, pametni telefon, tablica itd.;
3. digitalne kompetence (tudi digitalna pismenost, katere ključni elementi so informiranost/osveščenost, motivacija in znanje).

2 Dostop do interneta – kje smo?

Slovenija je, kot radi pravimo, zelena dežela, ki pa jo še vedno prekriva nekaj belih lis. Bele lise so posamezna gospodinjstva na območjih, kjer je bilo ugotovljeno, da operaterji ne zagotavljajo širokopasovnih omrežij, ki bi tem gospodinjstvom omogočala dostop do širokopasovnih elektronskih komunikacijskih storitev hitrosti najmanj 100 Mb/s in kjer v postopkih testiranja tržnega interesa ni bilo izraženega tržnega interesa za gradnjo takih širokopasovnih omrežij v naslednjih treh letih.

¹ Prisišla/nuja dela čudeže oziroma pokaže, da se da in je mogoče tudi tisto, kar se prej ni dalo (oziroma se je tako vsaj trdilo).

V letu 2021 je bilo na podlagi kartiranja in poizvedovanja o tržnem interesu za gradnjo širokopasovnega omrežja ugotovljeno, da obstaja na območju Republike Slovenije 107.932 gospodinjstev, ki so bila opredeljena kot potencialne bele lise. Za pokritje 8.500 gospodinjstev na območju belih lis, za pokritje katerih ni izkazanega tržnega interesa, je predvideno, da bo na podlagi javnega razpisa GOŠO² 6, ki bo objavljen v drugi polovici leta 2022 in za katerega bodo sredstva zagotovljena iz druge tranše (finančne transakcije) v okviru Načrta za okrevanje in odpornost (nepovratna podpora), vzpostavljena gigabitna infrastruktura. Za pokritje preostalih 99.432 gospodinjstev v Republiki Sloveniji, za pokritje katerih ni izkazanega tržnega interesa, je prevideno, da bo vzpostavljena gigabitna infrastruktura najpozneje do konca leta 2028, in sicer na podlagi nadaljnjih GOŠO razpisov (Ministrstvo za javno upravo, osebni razgovori, maj 2022).

Evropska komisija od leta 2014 meri t. i. indeks DESI držav članic Evropske unije (Indeks digitalnega gospodarstva in družbe – Digital Economy and Society Index). Indeks DESI se meri na podlagi štirih elementov, in sicer človeški kapital, povezljivost, integracija digitalne tehnologije in razširjenost digitalnih javnih storitev. Poročilo DESI za leto 2021 je bilo objavljeno 12. novembra 2021 (Evropska komisija, 2021). Slovenija se je med 27 članicami povezave uvrstila na 13. mesto in je tako malo nad povprečjem.

Statistični urad Republike Slovenije ugotavlja, da je imelo v prvem četrtletju leta 2021 dostop do interneta 93 odstotkov državljanov (v prvem četrtletju 2020 pa 90 odstotkov); redno ga je uporabljalo 89 odstotkov državljanov (v prvem četrtletju 2020 pa 87 odstotkov). Odstotek ljudi, ki interneta niso uporabljali tudi v času, ko so se delo, izobraževanje in celo socialni stiki preselili na splet, je bil v letu 2021 8 odstotkov (v letu 2020 pa 11 odstotkov). Najmanjši delež uporabnikov interneta je v starostni skupini od 65 do 74 let, in sicer 62 odstotkov v letu 2021, kar je precej več kot v letu 2020, ko je bil ta delež 51 odstotkov. V tej skupini je tudi največji delež takih, ki interneta do zdaj še nikoli niso uporabljali, in sicer 31 odstotkov v letu 2021 (v letu 2020 pa 44 odstotkov) (Statistični urad Republike Slovenije, 2021).

² GOŠO je okrajšava za »gradnja odprtih širokopasovnih omrežij naslednje generacije«.

Iz množice prej navedenih podatkov in drugih analiz, študij in strategij³ lahko izluščimo naslednje: Slovenija je na področju IT infrastrukture razmeroma dobro razvita, stanje pa se bo predvsem zahvaljujoč Večletnemu finančnemu načrtu 2021–2027 v naslednjih letih s pokrivanjem belih lis še izboljšalo.

Dejstvo pa je, da na nekaterih težje dostopnih območjih ni interesa operaterjev, ki so zasebni gospodarski subjekti, da bi vlagali v gradnjo širokopasovnih omrežij, praktično ne glede na (realno – seveda je cena za vse, a tu govorimo o že sprejemljivi višini »subvencijek«) podporo s strani države. (Ne)dostop do interneta seveda lahko budi nekatera ustavnopravna vprašanja prikrajšanja posameznika, o čemer več v predzadnjem razdelku tega prispevka, praktično vprašanje pa je, ali omogočiti ljudem, ki živijo na bolj oddaljenih in težje dostopnih območjih, dostop do interneta s pomočjo klasične infrastrukture, ali pa morda v teh izjemnih situacijah država zagotovi neko osnovno (»univerzalno«) storitev s pomočjo naprednih tehnologij, ki so sicer finančno zahtevnejše, a v takih izjemnih primerih opravičljive.⁴ Kje točno se nahaja točka preloma za odločitev za eno ali drugo, je odvisno od konkretnih okoliščin primera, predvsem pa se s časom (in nadaljnjim tehnološkim razvojem, ki načeloma tehnologije ceni) spreminja.

Nedvomno pa je več prostora za izboljšave na področju, ki ga splošno imenujemo digitalne spretnosti, IT opismenjevanje, digitalne veščine in podobno. Že večkrat do zdaj se je izkazalo, da vlaganje v infrastrukturo ni dovolj. Infrastruktura ponuja zgolj priložnosti, ki pa jih je treba izrabiti s t. i. mehкими vsebinami.

3 Kam naprej: z makro na mikro raven

Državni zbor Republike Slovenije je 28. februarja 2022 sprejel Zakon o spodbujanju digitalne vključenosti (ZSDV), ki je začel veljati 12. marca 2022 (»Zakon o spodbujanju digitalne vključenosti [ZSDV]«, 2022). Cilji ZSDV so naštetih v 2. členu: krepitev zavesti o prednostih uporabe digitalnih orodij za življenje posameznika in družbo kot celoto ter krepitev zaupanja v digitalne tehnologije; spodbujanje zanimanja za naravoslovno in tehniško znanje, še posebej na področju digitalnih tehnologij (računalniško programiranje, robotika, umetna inteligenca in podobno);

³ Na primer Strategija Digitalna Slovenija 2020 in Strategija Digitalna Slovenija 2030, ki je še v postopku sprejemanja (Služba Vlade Republike Slovenije za digitalno preobrazbo, n. d. a).

⁴ Primer je denimo posredovanje opreme za »satelitski internet« Starlink (Starlink, n. d.) Ukrajini, v situaciji, ko je klasična infrastruktura uničena ali nedelujoča.

krepitev razumevanja digitalnih tehnologij ter njihove odgovorne in varne uporabe; dvig usposobljenosti za uporabo digitalnih kompetenc; povečanje števila zaposlenih z digitalnimi kompetencami; povečanje zanimanja za srednješolske, višješolske in visokošolske programe, ki vključujejo strokovne digitalne kompetence, ter zmanjševanje razlik med spoloma na tem področju; dvig kompetenc podjetnosti v povezavi z digitalnimi tehnologijami in razvoj podjetništva, temelječega na digitalnih kompetencah. Zakon je bil že v fazi predloga deležen vrste kritik, podobno pa se je zgodilo ob začetku njegove uporabe oziroma koriščenja t. i. digitalnih bonov (več v nadaljevanju).

ZSDV v 3. členu opredeljuje dva pojma, ki sta pomembna za temo tega prispevka. Prvi so digitalne kompetence (kot že zapisano, jim v pogovornem jeziku rečemo tudi digitalne spretnosti, IT opismenjevanje, digitalne veščine in podobno). Te je zakonodajalec opredelil kot kompetence, ki se nanašajo na sposobnost posameznika, da kompetentno in varno uporablja ter soustvarja digitalne tehnologije, rešitve in storitve. Drugi pojem je digitalna vključenost,⁵ ki je opredeljena kot možnost posameznikov, da dostopajo do razpoložljive informacijsko-komunikacijske infrastrukture ter digitalnih tehnologij, rešitev in storitev, jih kompetentno in varno uporabljajo, vanje zaupajo in tako aktivno sodelujejo v informacijski družbi. Ugotovimo lahko, da je tudi zakonodajalec prišel do zaključka, da zgolj dostop do informacijsko-infrastrukture ne zadostuje za t. i. digitalizacijo družbe. Da bi bile njene prednosti omogočene čim širšemu krogu posameznikov, morajo ti razviti digitalne kompetence. V 12. členu je tako navedel tudi ukrepe za spodbujanje teh nedvomno potrebnih ciljev, in sicer:

- subvencije za dvig digitalnih kompetenc,
- sooblikovanje politik resornih ministrstev,
- podpora ali izvedba izobraževalnih in promocijskih kampanj ter
- digitalni bon.

⁵ Glej tudi navedbe o tem na spletni strani Mednarodne organizacije za telekomunikacije (International Telecommunications Union, n. d.), predvsem pa tudi portal OSV (Center za dopisno izobraževanje Univerzum, n. d.), kjer je navedeno: »Digitalna pismenost je ena izmed ključnih vseživljenjskih kompetenc, ki vključuje varno in kritično uporabo tehnologije informacijske družbe pri delu, v prostem času in pri sporazumevanju. Podpirajo jo osnovna znanja v IKT: uporaba računalnikov za iskanje, ocenjevanje, shranjevanje, proizvodnjo, predstavitev in izmenjavo informacij ter za sporazumevanje in sodelovanje v skupnih omrežjih po internetu.«

Snovalci so v drugem odstavku tega člena zapisali, da se pri določanju vsebine in pogojev posameznih ukrepov za spodbujanje ter pri njihovem izvajanju upoštevajo načela spodbujanja digitalne vključenosti. Ukrepi za spodbujanje pa da so oblikovani tako, da je mogoče spremljati njihovo učinkovitost pri doseganju ciljev zakona.

Nedvomno je manevrski prostor za napredek enormen, kar izhaja med drugim tudi iz podatka, da je le 58 odstotkov Slovencev digitalno pismenih (imamo denimo večji delež IKT strokovnjakov od povprečja, a na »spodnjem« delu lestvice je situacija zaskrbljujoča).⁶ To je eden zadnjih podatkov, dnevno se spreminja, zato sva se avtorja zavestno odločila, da bova manj pozornosti namenila aktualnim faktografskim podatkom. Ključno je, da sta nadaljnje vlaganje in napredek potrebna, nekaj odstotnih točk več ali manj uporabnikov digitalnih sredstev in poti pa pri tem ne pomeni omembe vredne razlike.

Že iz mednaslova tega razdelka je mogoče sklepati, da je usmerjenost države torej iz makro ravni (širokopasovni internet) prešla tudi na mikro raven, tj. osebno IT opremo in znanja. Za prvi namen je z ZSDV uvedla t. i. digitalni bon '22, ki je v bistvu dobroimetje v informacijskem sistemu Finančne uprave, ki ga lahko upravičenec (zanj ni treba zaprositi) uveljavi za nakup računalniške opreme (prenosne, namizne, in tablične računalnike ter pripadajočo dodatno opremo, kot so miške, tipkovnice, slušalke ipd.), od 15. junija do 30. novembra 2022. Prejmejo ga vsi učenci zadnjih treh razredov osnovne šole, srednješolci in študenti (prva, druga in tretja stopnja ter višje šole). Bon lahko koristijo tudi starejši od 55 let, če se udeležijo izobraževanja na področju digitalne pismenosti.⁷

Ta zadnji vidik je po najinem mnenju ključen, a se nama zdi, da bi bilo še bolj učinkovito, če se koriščenje ne bi vezalo na udeležbo na izobraževanju – kot pri mnogih vavčerjih in subvencijah v preteklosti, se bo tudi tu verjetno pokazala pregovorna človeška iznajdljivost, ko gre za obid pravil za doseg (ekonomske) koristi –, temveč na rezultat, denimo neko centralizirano preverjanje pridobljenega znanja. Zavedava se vseh težav, ki jih to prinaša, višjih stroškov in logistične zahtevnosti, a vendarle, COVID časi so pokazali, da se preverjanje lahko izvaja na daljavo, lahko tudi pri organizatorjih izobraževanj, a s centralnim nadzorom. Navsezadnje je ključni in edini cilj ukrepa dvig digitalne pismenosti, ne *pro forma*

⁶ Glej EC (2021) in STA, P. D. (2021). Za starejše, a zelo natančne podatke glej SURS (2016), za nekoliko novejše pa Zupan (2018).

⁷ Podrobneje Služba Vlade Republike Slovenije za digitalno preobrazbo (n. d. b).

investiranje brez preverbe učinka, kar je bil tudi eden od glavnih očitkov po začetku koriščenja digitalnih bonov. Večina denarja je bila predvidena za nakup tehnološke opreme, bi pa bilo smiselno, da bi bilo več denarja namenjenega za tečaje osnovnih digitalnih veščin. Hkrati omogoča koriščenje le posameznim skupinam, sredstev je na voljo »le«⁸ za 5.000 tečajev za starejše itd. (STA, 2022), tako da je na mestu vprašanje, če v taki obliki ne pogloblja ločnice napram najbolj ranljivim skupinam.⁹ Opravičilo snovalcev je, da gre za pilotni projekt, in nedvomno si je marsikaj lažje zamisliti kot izvesti, a gre za tako pomemben cilj, da bi verjetno opravičil dodaten razmislek pred izvedbo (ki bi negiral tudi očitke, da je šlo za predvililno potezo ...), predvsem v smeri nekoliko ambicioznejšega pristopa. Tudi zato se je nova ministrica brez resorja, pristojna za digitalno preobrazbo, dr. Emilija Stojmenova Duh, kritično opredelila do rešitev in predvsem njihovega udejanjanja v praksi ter napovedala spremembe že v nekaj mesecih (Z., Da., 2022; STA, 2022).

4 Kje v Ustavi RS lahko (če sploh) najdemo podlago za pravico do digitalne vključenosti?

Čeprav je Ustava Republike Slovenije mlada, po vsebini pa jo primerjalno pravno štejemo med moderne, digitalne vključenosti (ali vsebinsko podobnega pojma) ne naslavlja neposredno. Tudi Ustavno sodišče se s tem vprašanjem še ni ukvarjalo.¹⁰

Vendar to ne pomeni, da digitalni vključenosti ne moremo pripisati ustavne razsežnosti. Digitalna vključenost je nedvomno podpomenka socialne vključenosti, saj pomeni zgolj preslikavo stvarne resničnosti v digitalno razsežnost. Če posameznik zaradi neustrezne infrastrukture ali pomanjkanja digitalnih kompetenc ni digitalno vključen, to lahko rezultira v socialni izključenosti v klasičnem pomenu.

⁸ Tu navedene kritike so povzete po medijskih objavah, saj avtorja izhajava iz premise, da je kritizirati vedno lažje kot snovati, sama pa se iskanju alternativnih rešitev nisva dovolj posvečala, da bi lahko objektivno sodila o najboljšem razmerju med zadanimi cilji in realno izvedljivostjo. To je bolj naloga politike, običajno najprej aktualne oblasti, nato pa (običajno *post festum*) njene politične opozicije. Zanimivo v tem primeru je, da so se subjekti zamenjali, predmet političnega urejanja pa je ostal enak. In v obeh primerih velja, da je po bitki lahko biti general, zato se avtorja na tem mestu v kar največjem loku izogneva po najinem mnenju preuranjenim sodbam. Zatrjujeva pa le, da je dodaten napor na tem področju več kot potreben, sredstva pa tudi. S tem poudarkom pa tudi zaključiva prispevek (glej zadnji razdelek).

⁹ S tem v zvezi priporočava zelo zanimiv prispevek, ki argumentira potrebo po administrativni empatiji v času digitalizacije, tudi v povezavi z ukrepi na področju digitalne vključitve (Ranchordas, 2021), ker da sta digitalizacija in avtomatizacija »okrepila staro težavo upravne države: birokratsko in kompleksno naravo upravnih postopkov in nezmožnost milijonov državljanov krmarjenja po njej z ustreznimi in enakovrednimi pogoji (Ranchordas, 2021, str. 46).

¹⁰ Čeprav ne gre za neposredno povezano zadevo, avtorja v branje priporočava odločbo Ustavnega sodišča Up-520/16, v kateri se je Ustavno sodišče opredelilo do vročanja v e-predal.

Tako lahko pričakujemo, da bo Ustavno sodišče vprašanje digitalne vključenosti oziroma izključenosti presojalo z vidika načela socialne države.

Zakonodajalec je, kot smo zapisali, digitalno vključenost definiral kot možnost dostopa do razpoložljive informacijsko-komunikacijske infrastrukture ter digitalnih tehnologij, rešitev in storitev. Ta dostop mora biti enak za vse, ne glede na osebne okoliščine (14. člen Ustave RS). Na podlagi uvodoma predstavljenih podatkov lahko rečemo, da sta osebni okoliščini, katerih nosilci so z vidika digitalne vključenosti ogroženi, starejše osebe in osebe, ki živijo na krajih brez dostopa do širokopasovnih elektronskih komunikacijskih storitev, v določeni meri pa tudi osebe, ki si zaradi gmotnega stanja ne morejo privoščiti računalniške in druge (strojne) opreme (*»hard-ware«*). Se pa bomo pri zagotavljanju enakopravnosti na področju digitalne vključenosti gotovo znašli v že znanem trikotniku zagotavljanja javnih dobrin, storitev: kakovost, dostopnost, ekonomičnost. Če želimo dostopnost za prav vsakogar, potem to zmanjša kakovost, zagotovo pa močno poveča stroške (ekonomičnost). Če zasledujemo dostop do širokopasovnih elektronskih komunikacijskih storitev hitrosti najvišjih hitrosti (ali smiselno podoben cilj informacijsko-komunikacijske tehnologije), torej element kakovosti, gre to na račun drugih dveh elementov. In nazadnje, brez zadostnih sredstev ne moremo pričakovati niti široke dostopnosti niti kakovosti storitev digitalne družbe. Zaradi finančnih, naravnih in drugih omejitev bomo morali najti ustrezno ravnotežje znotraj tega trikotnika, ki se bo moralo odraziti tudi v zakonodajnih rešitvah. Zaradi specifičnosti področja ima zakonodajalec dokaj široko polje proste presoje, seveda pa bo moral (v čim večji možni meri, upoštevajoč tudi kakovost in ekonomičnost) vsakokrat upoštevati tudi ustavno zagotovljeno enakost pred zakonom ne glede na osebne okoliščine. Pri tem pa velja omeniti še t. i. pozitivno diskriminacijo (vzpostavljanje posebnih pravnih položajev in/ali posebnih pravic, ki so namenjene preprečevanju manj ugodnih (izhodiščnih) položajev in ustvarjanju enakih možnosti določenih kategorij oseb (šibkejših, socialno ogroženih članov družbe, pripadnikov etničnih manjšin, žensk, starejših, mladine, brezposelnih, invalidov itd.) (Cerar, 2006), ki je z ZSDV že (vsaj na zakonski ravni, v praksi še ne toliko) že zaživela. ZSDV v 4. členu določa, da so ukrepi za spodbujanje digitalne vključenosti usmerjeni v ciljne skupine prebivalstva, pri katerih obstaja največje odstopanje od ciljne ravni digitalnih kompetenc, in tiste, pri katerih je mogoče pričakovati, da bo dvig ravni digitalnih kompetenc omogočil največji družbeni napredek. Te ciljne skupine so taksativno naštetje (9. člen ZSDV): predšolski otroci, šoloobvezni otroci, dijaki srednjih šol, študenti višjih šol po predpisih o višjem strokovnem izobraževanju, študenti

študijskih programov prve, druge in tretje stopnje po predpisih o visokem šolstvu, strokovni delavci v vzgoji in izobraževanju, strokovni delavci v višjih strokovnih šolah ter visokošolski učitelji, znanstveni delavci in visokošolski sodelavci, delovno aktivni in neaktivni odrasli po predpisih o urejanju trga dela, osebe, ki prejemajo pokojnino po predpisih o pokojninskem zavarovanju ali od tujega nosilca pokojninskega zavarovanja in invalidi, kot jih opredeljujejo predpisi o izenačevanju možnosti invalidov.

Eden od ciljev ZSDV je, da ukrepi pri ciljnih skupinah spodbudijo pridobitev ali dvig razvitosti digitalnih kompetenc na tisto stopnjo, ki je potrebna za pričakovano stopnjo digitalne vključenosti posamezne ciljne skupine v sodobne načine komuniciranja, izobraževanja, preživljanja prostega časa, dela, poslovanja, sodelovanja v družbi in uveljavljanja pravic (drugi odstavek 4. člena ZSDV). Prav ta določba jasno kaže na namen zakonodajalca, da »pozitivno diskriminira«, saj v skladu s podano definicijo pozitivne diskriminacije ukrepi naslavljajo deprivilegiran ali vsaj potencialno ogrožen položaj ciljnih skupin, z namenom zagotoviti posameznikom iz ciljne skupine enake možnosti za dostop do razpoložljive informacijsko-komunikacijske infrastrukture ter digitalnih tehnologij, rešitev in storitev, ki ga ima (naj bi ga že imelo) preostalo prebivalstvo.

Dostop do ustrezne informacijsko-komunikacijske tehnologije je v dobi digitalizacije, ko so nekaj ur stare novice že pozabljene, predpogoj za svobodo izražanja (39. člen Ustave RS). Med »druge oblike javnega obveščanja in izražanja« lahko štejemo spletna mesta, bloge, družbena omrežja in druge platforme, na katerih posameznik lahko sprejema ter širi vesti in mnenja. Na tem mestu zgolj opazanje, da se zdi, da je dostop do sodobnih sredstev izražanja že tako širok, da vedno bolj zlahka prihaja do kršenja neke druge ustavno varovane dobrine – človekovega dostojanstva. Smiselno podobno kot za svobodo izražanja velja tudi za svobodo vesti (41. člen Ustave RS). V pojem javno življenje, kjer naj bo izpovedovanje vere in drugih opredelitev svobodno, nedvomno sodijo sredstva informacijsko-komunikacijske tehnologije.

Ustava prav tako varuje svobodo dela (49. člen) in svobodno gospodarsko pobudo (74. člen), državi pa nalaga obveznost, da ustvarja možnosti za zaposlovanje in za delo (66. člen). Delovni procesi so vse bolj digitalizirani, delavci vse več dela opravijo na domu, skoraj že obvezna »uporabna znanja« kot pogoj za zasedbo delovnega mesta, še posebej tista z višjo plačo in dodano vrednostjo, pa so (nadpovprečno)

razvite digitalne kompetence. Krovni strateški razvojni dokument v Sloveniji, ki opredeljuje nadaljnji razvoj na tem področju, je Strategija razvoja Slovenije 2030 (Vlada Republike Slovenije, 2022). Dokument kot strateške usmeritve navaja visoko produktivno gospodarstvo, ki ustvarja visoko dodano vrednost in terja vseživljenjsko učenje in sodelovanje vseh delov družbe, pri tem pa izpostavlja pomen tehnološkega napredka in razvoja, inovacije in izkoriščanje digitalnega potenciala, ki ga ponujajo nove tehnologije. Pomembno vlogo pri uresničevanju svobode dela, svobodne gospodarske pobude in varstvu dela bo imela Strategija digitalne transformacije gospodarstva (Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo, 2022), ki jo je Vlada RS sprejela januarja 2022. Strategija ugotavlja stanje digitalne zrelosti slovenskega gospodarstva in opredeljuje korake Slovenije na poti k digitalni transformaciji gospodarstva, s ciljem do leta 2030 priti med prva tri gospodarstva na indeksu DESI na področju uporabe naprednih digitalnih tehnologij, v skupni vrednosti indeksa pa na peto mesto med državami članicami Evropske unije.

Epidemija koronavirusa je dala digitalizaciji gospodarstva in delovnih mest izreden pospešek, katerega učinke velika večina ocenjuje kot pozitivne. Iz dnevnih novic se še lahko spomnimo, da so nekateri delavci bodisi zaradi slabe možnosti dostopa do informacijsko-komunikacijske infrastrukture bodisi zaradi slabo razvitih digitalnih kompetenc imeli nekaj težav s prilagajanjem na delo na domu, vendar ga je večina osvojila in (p)ostaja običajen način izvajanja delovnih obveznosti. Epidemična digitalizacija, kot bi lahko imenovali selitev (skoraj) vsega na splet v času epidemije, pa je imela največje učinke gotovo na področju šolstva – ni prišlo le do digitalizacije izvajanja pouka, temveč tudi do močnih socioloških in psiholoških posledic. Te niso nastale zgolj zaradi manka socialnih stikov, osamljenosti, temveč tudi zaradi digitalne izključenosti.

Ustavno varstvo izobrazbe in šolanja iz 57. člena Ustave ima tri elemente:

- svoboda izobraževanja,
- obvezno osnovnošolsko izobraževanje, financirano iz javnih sredstev,
- pozitivna obveznost države ustvarjati možnosti, da si državljani(!) pridobijo ustrezno izobrazbo.

V času koronakrize so se šolske oblasti razmeroma hitro odzvale na potrebo po šolanju od doma (hitro v smislu prilagoditve na šolanje od doma, ne njegove prehitre uvedbe). Zagotovljena je bila programska oprema za spremljanje pouka na daljavo, uvedle so se spletne učilnice, video govorilne ure in podobno. Poseben izziv pa je za številne družine predstavljalo pomanjkanje računalniške opreme. Nanj se je hitro odzvala država, še posebej pa civilna družba (Šavko, 2020). Večje težave, o katerih se je, se zdi na prvi pogled, manj govorilo, pa je predstavljal dostop do širokopasovnih elektronskih komunikacijskih storitev (Bašič, 2020).

S sistematičnimi pristopi prilagoditi šolski sistem digitalni dobi je nujno ne le zaradi grozečih novih valov koronavirusa, temveč tudi zaradi zagotavljanja vseh prej naštetih ustavno varovanih dobrin. Otroci morajo pridobiti digitalne kompetence, da bodo lahko zasedli (in ustvarjali!) delovna mesta s čim višjo dodano vrednostjo; da bodo znali (na spoštljiv način) s sredstvi informacijsko-komunikacijske tehnologije uveljavljati svobodo izražanja in vesti; da bodo z ukrepi pozitivne diskriminacije znali pomagati tistim, ki jim osebne okoliščine predstavljajo izziv.

5 Zelo kratek sklep

Digitalna vključenost močno presega pomen, ki ga ima na področjih izobraževanja, gospodarstva, inovacij. Je *conditio sine qua non* aktivnega državljanstva v 21. stoletju, države blaginje in novega post-epidemičnega reda, v katerem naj bo vsaka politika (v smislu (angl.) »policy«) namenjena varovanju človekovega dostojanstva, trajnostna, predvsem pa za *populus* (tj. ljudi) in ne populistična. Tudi zato ta prispevek, tudi če od dveh v politiko še pred kratkim vpetih avtorjev, ne kaže s prstom, kdo je in kdo česa ni naredil, temveč je njegov namen opozoriti, da je treba v digitalno vključenost vložiti veliko in več, tj. to narediti, ker je prav, ne zato, ker nekdo (kdorkoli že to je, če sploh) tega v preteklosti ni naredil.

Pravni viri

- European Commission [EC]. (2021). Digital Economy and Society Index (DESI) 2021. Bruselj: EC. Pridobljeno na <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-economy-and-society-index-desi-2021>
- International Telecommunications Union. (n. d.). *Digital inclusion*. Pridobljeno na <https://www.itu.int/itu-d/sites/digital-inclusion/>
- Ministrstvo za gospodarstvo, razvoj in tehnologijo. (2022). *Strategija digitalne transformacije gospodarstva*. Pridobljeno na

- <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MGRT/Dokumenti/DIPT/Digitalizacija/Strategija-digitalne-transformacije-gospodarstva.pdf>
- Služba Vlade Republike Slovenije za digitalno preobrazbo. (n. d. a). *Digitalizacija družbe*. Pridobljeno na <https://www.gov.si/teme/digitalizacija-druzbe/>
- Služba Vlade Republike Slovenije za digitalno preobrazbo. (n. d. b). *Digitalni bon '22*. Pridobljeno na <https://www.gov.si/zbirke/storitve/digitalni-bon/>
- Starlink. (n. d.). *About*. Pridobljeno na <https://www.starlink.com/>
- Statistični urad Republike Slovenije [SURS]. (2021). Uporaba interneta v gospodinjstvih in pri posameznikih, Slovenija, 2021. Ljubljana: SURS. Pridobljeno na <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/9704>
- Statistični urad Republike Slovenije [SURS]. (2016). *E-veščine in digitalna ekonomija*. Ljubljana: SURS. Pridobljeno na <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/5963>
- United Nations [UN]. (2021). *The Sustainable Development Goals Report 2021*. Haag: UN. Pridobljeno na <https://unstats.un.org/sdgs/report/2021/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2021.pdf>
- Ustava Republike Slovenije (URS). *Uradni list RS*, (33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99, 75/16 – UZ70a in 92/21 – UZ62a).
- Vlada Republike Slovenije. (2022). *Strategija razvoja Slovenije 2030*. Pridobljeno na https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/SVRK/Strategija-razvoja-Slovenije-2030/Strategija_razvoja_Slovenije_2030.pdf
- Zakon o spodbujanju digitalne vključenosti (ZSDV). *Uradni list RS* (35/22).

Literatura

- Bašič, B. (9. 11. 2020). Šolanje od doma na oddaljeni kmetiji brez dostopa do interneta. *24ur.com*. Pridobljeno na <https://www.24ur.com/novice/svet/kako-izgleda-solanje-od-doma-na-oddaljeni-podezelski-kmetiji-brez-dostopa-do-interneta.html>
- Center za dopisno izobraževanje Univerzum. (n. d.). *Digitalna pismenost*. Pridobljeno na <https://www.portalosv.si/digitalna-pismenost/>
- Cerar, M. (2006). Pozitivna diskriminacija. *IUS-INFO*. Pridobljeno na <https://www.iusinfo.si/medijsko-sredisce/kolumne/10150#:~:text=V%20%C5%A1ir%C5%A1em%20smislu%20pomeni%20pozitivna%20diskriminacija%20vzpostavlanje%20posebnih,etni%C4%8Dnih%20manj%C5%A1in%2C%20%C5%BEensk%2C%20starej%C5%A1ih%2C%20mladine%2C%20brezposelnih%2C%20invalidov%20itd.%29>
- Figuciredo, M., Prado, P. in Kramer, M. A. M. (2012). Overcoming Poverty through Digital Inclusion. *IR Professional*, 14(3), 6–10. Pridobljeno na https://www.researchgate.net/publication/254059830_Overcoming_Poverty_through_Digital_Inclusion#read
- Ranchordas, S. (2021). Empathy in the Digital Administrative State. *Duke Law Journal* (v tisku). University of Groningen Faculty of Law Research Paper No. 13/2021. Pridobljeno na https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3946487
- STA, P. D. (15. 6. 2021). Posvet SAZU: le 58 odstotkov Slovencev je digitalno pismenih. *N1*. Pridobljeno na <https://n1info.si/novice/slovenija/posvet-sazu-le-58-odstotkov-slovencev-je-digitalno-pismenih/>
- STA (18. 6. 2022). Zakon zagotavlja denar le za izvedbo tečajev za 5000 starejših. *Delo*. Pridobljeno na <https://www.delo.si/gospodarstvo/novice/zakon-zagotavlja-denar-le-za-izvedbo-tecajev-za-5000-starejsih/?&&#!>
- Šavko, A. (1. 4. 2020). V Novi Gorici otrokom delijo računalnike. *MMC RTV SLO*. Pridobljeno na <https://www.rtv slo.si/radio-koper/prispevki/novice/v-novi-gorici-otrokom-delijo-racunalnike/519143>

Z., M., in Da., I.a. (16. 6. 2022). V dnevni in pol unovčenih za več kot 800.000 evrov digitalnih bonov. *MMC RTV SLO*. Pridobljeno na <https://www.rtvlo.si/slovenija/v-dnevu-in-pol-unovcenih-za-vec-kot-800-000-evrov-digitalnih-bonov/631138>.

Zupan, G. (2018). *Digitalna pismenost v Sloveniji*. Pridobljeno na <https://irp-cdn.multiscreensite.com/516d1dda/files/uploaded/Gregor%20Zupan.pdf>.